

HISTORY OF UKRAINE

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-343-9-1>

THE PROJECT OF UNITY IN THE CENTER OF UKRAINE, 1918

СОБОРНИЦЬКИЙ ПРОЕКТ У ЦЕНТРІ УКРАЇНИ (1918 Р.)

Vivsyana I. A. Вівсяна І. А.

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of History of Ukraine and World History Central Ukrainian State University named after Volodymyr Vynnychenko Kropyvnytskyi, Ukraine

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України та всесвітньої історії, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка м. Кропивницький, Україна

Проблема соборності в історії українського державотворення є досить актуальною для дослідників. Єдність земель, єдність політичних сил, взаєморозуміння між українцями, – усе це грані соборності, проблеми, які ще довго будуть хвилювати наше громадянське суспільство. Дуже важливо зараз, коли Україна проходить випробування на стійкість державного суверенітету, враховувати історичний досвід боротьби народу за єдність.

105 років тому в центральній частині України зустрілися на певний час (майже чотири місяці) вихідці з Галичини та місцеві жителі, щоб порозумітися, визначитися, хто вони, чиїх батьків діти. Інформація про цей унікальний досвід, своєрідний проект побудови однорідного суспільства, довгий час замовчувалася радянською історіографією. На жаль, і в сучасних підручниках з історії про контакти галичан і наддніпрянців у 1918 році згадується або фрагментарно, або не згадується взагалі. Лише краєзнавчі розвідки та докладні дослідження про Українських Січових Стрільців (УСС) доносять історичну правду [1]. Популяризація унікальної соборницької місії УСС є основним завданням автора допису [2].

Легіон Українських Січових Стрільців – перша національна військова частина у ХХ столітті, що постала з початком Першої світової війни. Ініціаторами створення українського легіону в австро-угорській армії стали галицькі та наддніпрянські політики (Головна Українська Рада та Союз Визволення України), керівники довоєнних молодіжних товариств «Сокіл» та «Січ». Першочерговим завданням січових стрільців було

національно-державницьке освідомлення українців, які проживали в Російській імперії, сприяння швидшому процесу об'єднання усіх українських земель в одну соборну державу. Соборницька ідея стрільців значно випереджувала політичне мислення тогочасного національного політикуму. Галицьким легіонерам були притаманні ідейний романтизм та молодечий максималізм – вони вірили, що йдуть визволяти «братів із московських кайдан», здійснюють велику національну місію. «Усуси», як вони самі себе називали, пройшли випробування вогнем і холодом у карпатських боях, зазнали багатьох втрат на бойовому шляху. Але вони залишилися свідомі своєї місії об'єднання українців у велику вільну сім'ю. Після перших спроб національно-пропагандистської діяльності в Закарпатті та Волині з лютого 1918 р. вони продовжили її на Поділлі та на півдні України – Одесі, Херсоні, Запоріжжі.

На чолі армійської групи, до якої входили УСС, був представник правлячого роду імперії Габсбургів – архикнязь Вільгельм. Під впливом стрільцтва він перетворився на свідомого українського державника-соборника та став відомий під іменем Василя Вишиваного. Завдяки йому стрільцям удалось здійснити багато чого із задуманого.

У червні 1918 р. Легіон УСС отримав наказ передислокуватись із Олександрівська (Запоріжжя) в район Єлисаветгороду (нині місто Кропивницький). Із Галичини до бойових сотень прибули також допоміжні формації УСС – Вишкіл та Кіш. Стрільці в Коші та Вишколі протягом трьох місяців активно готувалися до переїзду, намагаючись взяти із собою все необхідне, аби на новому місці активно взятися до культурно-просвітньої роботи. Виїзд із Галичини відображено у стрілецькій пісні «Зажурились галичанки».

15 червня 1918 р. Єлисаветград зустрів «чуже» військо, яке стало за висловом вдови Івана Карпенка-Карого, Софії Тобілевич, «рідними гостями». Штаб Легіону УСС розміщувався у приміщенні Єлисаветградського земського реального училища. Основні та запасні частини розташовувались в околицях міста та найближчих селах.

Спільні часті зустрічі, робота в «Просвіті», «взаємна виміна думок про тяжку політичну дійсність, спільні заходи і боротьба проти московських впливів в Єлисаветграді створили взаємне довір'я та щире дружбу між стрільцями та місцевим громадянством» [3, с. 194].

Найголовнішим своїм завданням В. Вишиваний та УСС уважали захист українців від переслідування гетьманських урядовців та окупаційної влади. Один із отаманів Вільного Козацтва Фотій Мелешко був серед тих, хто переховувався в рядах стрільцтва.

Уже невдовзі після приїзду на Єлисаветградщину стрілецькі старшини відвідали хутір Надію, щоб поклонитися могилі визначного драматурга, «корифея» українського театру І. Карпенка-Карого (Тобілевича). Після

смерті письменника на хуторі самото проживала його дружина Софія Тобілевич. Уже зарослу стежку до могили знову протоптали молоді галичани, чим надзвичайно зворушили пані Софію [4, с. 25].

Очевидно, найбільше подобались стрільці селянам за їхню артистичність. У центрі міста майже щовечора грав стрілецький оркестр. Аматорські вистави влаштували на майданах, у покинутих казармах, у стодолах. Драматичні гуртки виникали спонтанно, стрільці приєднувались до гуртків «Просвіти», організовували свої.

Влітку 1918 р. у Грузькому відбулося весілля галицького стрільця (як свідчить підпис в одній із публікацій, хорунжого Євгена Ясеницького) з місцевою мешканкою. Один із стрільців, поет Роман Купчинський написав того дня пісню «Мав я раз дівчиноньку», яка стала народною та відомою в усій Україні.

На фоні усіх буремних подій, які пережило стрілецтво у роки свого існування – 1914–1920 рр. – літо 1918 року виглядало світлим чистим оазисом посеред піщаної бурі. Недарма перебування усусів у Центральній Україні так надовго закарбувалось у пам'яті і самих стрільців, і місцевого населення. Кульмінацією національно-пропагандистської діяльності УСС став їхній побут на Єлисаветградщині – географічному центрі українських земель. Велике значення для всеукраїнської ідеї мало привернення до неї представника австрійської цісарської родини Вільгельма Габсбурга. У значній частині українського суспільства сформувалося тоді переконання у життєвій необхідності для справи державотворення перебування західних українців у Великій Україні.

Через 100 років завдяки ініціативі місцевих краєзнавців та акторів Івано-Франківського академічного обласного музично-драматичного театру ім. І. Франка, за підтримки Українського культурного фонду вдалося реалізувати просвітницький проект «Галичина і Подніпров'я 1918–2018. Відновлення національних зв'язків». Як зазначав керівник проекту, художній керівник театру Ростислав Держипільський, «ми хочемо нагадати про спільні сторінки нашої історії і розпочати нові, сповнені вищим сенсом побудови країни нашої мрії – країни для людей... Я вірю, що коли ми разом, то здатні змінити все на краще. І кроки, які ми зараз робимо одне до одного, є початком новітнього етапу у формуванні Нації у вищому сенсі цього слова!» [5]. У рамках цього новітнього проекту були проведені історичні реконструкції «прибуття УСС до м. Єлисаветград», «стрільці на могилі І. Карпенка-Карого», хода єдності «Рідні гості», прес-конференція, круглий стіл «Популяризація ідеї духовної єдності в культурному різноманітті Центральної і Західної України», зустрічі зі студентами та глядачами. Жителі міста Кропивницького мали змогу насолодитися чудовими патріотичними виставами галицького театру.

Проект мав потужний вплив на учасників, засвідчив необхідність таких контактів, започаткованих Українськими Січовими Стрільцями.

Література:

1. Андрусішин Б. І. УСС на великій Україні: соціально-психологічний аспект взаємного пізнання. *Україна соборна*: зб. наук. ст. Вип. 4. Т. 1. Київ: Видавництво інституту історії України, 2006. С. 37–41; Весна 1918 року: у боротьбі за Запоріжжя (Спогади українських бійців) / Упорядник: Юрій Щур. Київ: «УВС ім. Ю. Липи», 2017. 132 с.; Вівсяна І. Українські Січові Стрільці на Єлисаветградщині. *Роки боротьби 1917–1922 рр. на Єлисаветчині. Український погляд. 1917–1918 рр. Початок революційної стихії*. Кн. Перша. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2018. С. 77–102; Вінцовський Т., Джумига Є., Мисечко А. Українські мілітарні формування в Одесі в добу Центральної Ради (березень 1917 – квітень 1918 рр.). Наукові нариси. Одеса: Фенікс, 2010. 143 с.; Лазарович М. Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба. Тернопіль: Джура, 2016. 628 с.
2. Вівсяна І.А. Соборницька місія Українських Січових Стрільців у Наддніпрянщині. Науково-популярне видання. Харків: Мачулін, 2018. 372 с.
3. Ріпецький С. Українське Січове Стрілецьтво. Визвольна ідея і Збройний Чин. Нью Йорк, 1956. 360 с.
4. Тобілевич С. Рідні гості. Нью-Йорк: Червона Калина, 1954. 46 с.
5. У рамках проекту «Галичина і Подніпров'я 1918 – 2018. Відновлення національних зв'язків». 16–21 жовтня 2018 р. (буклет)